

1. INLEDNING

2. ORSAKERNA TILL HUNGERN

VÅR BILD AV HUNGERN

HUNGER ÄR ATT STÅ UTANFÖR

EKONOMIN "FRIGÖRS"

>> FRIGÖRELSEN AV ZAMBIAS EKONOMI

SATSNING PÅ EXPORT

>> KAFFEBÖNOR OCH TVÅNGSFLYTTNINGAR I UGANDA

REVOLUTIONERNA INOM JORDBRUKET

>> DEN GRÖNA REVOLUTIONEN I INDONESIA

3. HUNGER OCH FRIHANDEL

VÄRLDSHANDELN MED LIVSMEDEL

WTO:S JORDBRUKSAVTAL

OMSTRIDDA FRÅGOR I JORDBRUKSFÖRHANDLINGARNA

MATPRODUKTIONENS SPECIELLA KARAKTÄR

PROBLEM MED JORDBRUKSSTÖDEN

ÖVERSKOTT OCH LÅGPRISEXPORT

>> SMÅBÖNDERNA OCH DET INDUSTRIALISERADE JORDBRUKET I MEXIKO

OCH I FINLAND

TILLTRÄDE PÅ MARKNADEN

>> NICARAGUA DISKRIMINERAR SJÄLVFÖRSÖRJANDE JORDBRUKARE

PATENTERING AV LIV

>> GENERNA ÖVERGÅR I STORFÖRETAGENS ÄGO

SAMHÄLLENAS RÄTTIGHETER HOTADE

>> JASMINRIS

4. POLITISKA LÖSNINGAR AV HUNGERN

>> NÄRMAT

KÄLLOR

1. INLEDNING

Denna rapport är gjord för medborgarorganisationernas kampanj Matdags. Syftet med kampanjen Matdags är att avskaffa hungern i världen. Kampanjen kräver att regeringar, regeringars samarbetsorgan och internationella finansinstitut tar på allvar det faktum som även fastställs i FN:s allmänna deklaration om de mänskliga rättigheterna: att alla har rätt till mat.

De medborgarorganisationer som deltar i kampanjen anser att även Finlands regering bör främja förbättrandet av matsäkerhet i internationella forum, såsom i EU, FN och världshandelsorganisationen WTO. Matsäkerhet blir verklighet, när alla alltid har tillgång till näring som behövs för ett friskt och aktivt liv och resurser som behövs för att skaffa eller producera näring.

Rapporten beskriver generellt hungern och undernäringen som företeelse. Det finns många orsaker till bägge fenomenen. Lokalt och för en individ kan hungern bero till exempel på konflikter, korruption, regeringens politik, miljöproblem, diskriminering eller sjukdomar. De viktigaste orsakerna till hungern är dock fattigdom, ojämlikhet och brist på demokrati. I rapporten konstateras att lösningar såsom den gröna revolutionen och genteknologi som enbart siktar på att öka matmängden, inte kan utrota undernäringen i världen.

Utvecklingsländernas skulder och de orättvisa strukturerna i världshandeln är sådana faktorer som ökar fattigdomen och som de rika ländernas regeringar har makt att inverka på. Därför koncentrerar sig denna rapport på hur den internationella handeln med livsmedel påverkar de fattigaste människornas matsäkerhet. Trots att endast en bråkdel, ungefär en tiondel av all mat som produceras i världen, exporteras över statsgränserna, har detta i många länder haft en förödande inverkan på de mest utsatta människornas liv. Småbönderna som utgör den största delen av utvecklingsländernas invånare och undernärda, har varit tvungna att avstå från sin mark och sin näring på grund av billig importerad mat eller jordbruksproduktion som inriktas för mycket på export.

Världshandelsorganisationen WTO:s jordbruksavtal som trädde i kraft 1995 har avsevärt ändrat villkoren för den internationella handeln med jordbruksprodukter och flyttat livsviktiga beslut om matproduktion och jordbruk allt längre bort från producenterna och konsumenterna. I rapporten belyses avtalets grundprinciper och de nya förhandlingar om avtalets grundprinciper som inleddes år 2000 och deras betydelse för förverkligandet av de fattigaste människornas rätt till mat. I kortare ordalag granskas WTO:s TRIPS-avtal dvs. avtalet om immaterialrättsliga regler, vilket reglerar bland annat patenträtt av genresurser. Avtalet har stor betydelse för jordbrukarnas, samhällenas och ursprungsbefolkningarnas rättigheter.

I rapporten presenteras även flera exempel vars avsikt är att belysa den internationella ekonomins inverknings på produktion, tillgång och tillgänglighet av mat i hela världen.

Även enskilda konsumenter kan för sin egen del vara med om att påverka det internationella matsystemet att bli mer rättvist och hållbart. Rättvis handel, för vars produkter jordbrukarna får en tillräcklig ersättning, eller mat som produceras nära konsumenterna är vardagens små lösningar av stora problem. Som medborgare är vi skyldiga att kräva att beslutsfattarna tar ett större ansvar för att styra världens mathushållning i en mer rättvis riktning.

2. ORSAKERNA TILL HUNGERN

VÅR BILD AV HUNGERN

I våra föreställningar har hungern oftast ansiktet av ett magert etiopiskt barn. Hungerkatastroferna når tidningsrubrikerna, men hungern som hör till miljontals människors vardagsliv är osynlig. Undernäring och brist på näring orsakar misär och sjukdomar, som leder till högre dödsiffror än i katastrofer som slås upp med stora rubriker: 15 miljoner per år.

Beräkningarna om antalet hungrande människor i världen varierar mellan cirka 800 miljoner och 1,2 miljarder. Enligt FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation FAO (2001) finns det över 800 miljoner hungrande eller undernärda människor i världen, 96 procent av dem i utvecklingsländer. Å andra sidan måste ungefär 1,2 miljarder människor skaffa sin mat med mindre än en dollar per dag, och sammanlagt tre miljarder människor måste klara sig med mindre än två dollar.

Majoriteten av de hungrande människorna i världen bor på landsbygden i utvecklingsländer. Hungern är dock inte enbart utvecklingsländernas problem. I rika industriländer lever tiotals miljoner fattiga människor som lider av undernäring. I USA finns det enligt landets folkräkningsmyndigheter 31 miljoner undernärda, trots att landet är den största livsmedelsproducenten i världen. I samma länder där en stor del av befolkningen lever under fattigdomsgränsen, lider andra av åkommor orsakade av övervikt. Det finns drygt en miljard överviktiga – övernärda – människor i världen. Dessutom lider allt som allt 2-3,5 miljarder människor av brist på vitaminer och spårämnen: i praktiken alla undernärda, men även många normal- och överviktiga.

Hungern och fattigdomen är inte neutrala. De berör kvinnor mycket mer än män. Sju av tio av alla fattiga hungrande människor i världen är kvinnor. En tredjedel av småbarnen i utvecklingsländerna är undernärda. Av spädbarn lider cirka 192 miljoner av

brist på protein och energi. Varje dag dör 11 000 av dem.

Det största antalet hungrande finns i Asien. Enbart i Indien finns det fler hungrande än i hela Afrika söder om Sahara. I Kina och i andra länder i Östra Asien har man lyckats med att avsevärt minska undernäringen från och med slutet av 1980-talet, numera är endast 12-16 procent av befolkningen undernärda. Däremot är siffran i Södra Asien vanligen mycket över 20 procent. I Latinamerika, Mellanöstern och Norra Afrika utgör undernärda cirka 10 procent av befolkningen.

Värst är situationen ändå i Afrika söder om Sahara, där 30-40 procent av befolkningen lever i hunger. Där saknar även kosten i genomsnitt mest kalorier. Endast i länder som Afghanistan, Bangladesh och Nordkorea är undernäringen lika utbredd. Undernärda barn är däremot en vanligare syn i Södra Asien än i Afrika. Detta beror antagligen framför allt på att afrikanska kvinnor har en förhållandevis god ställning i samhället. Tyvärr har antalet undernärda barn börjat växa igen i Afrika på grund av konflikter, aids och ökad fattigdom.

HUNGER ÄR ATT STÅ UTANFÖR

Enligt allmän uppfattning beror hungern på brist på mat och dåliga skördar, vilka åter är följden av torra eller ofruktbar jordmån. Även naturförhållanden eller för snabb befolkningstillväxt anges ofta som orsaken till hunger. Dessa uppfattningar kan ändå vara vilseledande. Den främsta orsaken till hungern är fattigdom. Även i situationer då till exempel torra är den direkta orsaken till hungern, finns i bakgrunden ofta en ond cirkel av fattigdom och misär, vars följd är att människorna har varit tvungna att använda sina beredskapslager.

Förutom brist på köpkraft betyder fattigdom i syd att man inte har någon delaktighet i resurser som behövs för matproduktion – mark, frön, ar-

betsredskap, kapital, arbetskraft och kunskaper. I de flesta utvecklingsländerna är jordbruket den absolut största sysselsättaren, näringen och inkomstkällan. Andelen av jordbruksbefolkningen varierar mellan olika länder från cirka 50 till 90 procent. Av dessa är 70-95 procent småbönder som traditionellt har tjänat sitt uppehälle genom självförsörjande odling. Majoriteten av de fattigaste och mest undernärda människorna i världen lever således i eller kommer ursprungligen från jordbrukarfamiljer.

När jordbruk inte räcker för att garantera hela familjens uppehälle, måste en del av människorna söka arbete på andra ställen eller flytta bort. När det inte heller finns arbetsplatser i städer, är brist på mat vanligt även i slumområden i närheten av städer. Dålig hygien och brist på rent vatten försämrar situationen.

Avgörande för de hungrande i världen är att maten inte är tillgänglig för dem. Därför kan inte ökning av matproduktion lösa hungerproblemet. Globalt sett har matproduktionen vuxit oerhört fort under de senaste årtiondena, fortare än befolkningen. Då det i början av 1960-talet producerades näring i genomsnitt 2290 kalorier per person per dag, skulle det år 1990 ha räckt till med 2700 kalorier per dag för alla världens människor. Om maten skulle fördelas jämt skulle alla få två kilo mat per dag: över ett kilo säd, bönor och nötter, ett halvt kilo kött, mjölk och ägg och lika mycket frukt och grönsaker. I själva verket karaktäriseras alltså världens livsmedelssituation snarare av överflöd än av brist.

I många utvecklingsländer har strukturanpassning och förpliktelserna att frigöra handeln lett till att mat produceras allt mer till export. Samtidigt kan matväxter på andra ställen i dessa länder vissna av torka och invånarna lida av hungersnöd. I början av 1990-talet levde upp till 80 procent av undernärda barn i länder som producerade mat i överskott.

Fattigdom och hunger går hand i hand. Till fattigdomens karaktär hör att människorna inte får vara med och dela och att grundläggande rättigheter inte uppfylls: liten konsumtion eller små inkomster är inte nödvändigtvis ett tecken på fattigdom. Regionalt, lokalt, för hushåll och för individen kan fattigdom och hunger vara en följd av många olika slags faktorer. På ett allmänt plan fördjupar många av de nuvarande tendenserna inom världsekonomin fattigdomen och förvärrar på så sätt hungern. Sådana företeelser är utvecklingsländernas skuldsättning och internationell handels- och jordbrukspolitik. Även miljöförstörelse hör ihop

med dessa företeelser och ökar för sin del hungern.

EKONOMIN "FRIGÖRS"

"Konkurrenskraft" är nuförtiden jordbrukspolitikens, liksom även den övriga ekonomiska politikens, motto. Ännu på 1980-talet var målsättningen för den nationella jordbrukspolitikerna i de flesta länderna självförsörjning. Staterna stödde jordbruk så att produktion av baslivsmedel för hemmarknaden och egna medborgare prioriterades. Producenter i det egna landet skyddades även för utländsk konkurrens till exempel med hjälp av tullar och kvoter.

Frigörelsen av Zambias ekonomi

Av Zambias befolkning som lever på landsbygden anses 80 procent leva under fattigdomsgränsen och i nästan hälften av hushållen finns det kroniska undernäringssproblem. Jordbrukets och småböndernas problem i Zambia har påverkats särskilt av den starka marknadsbaserade jordbrukspolitikerna som landets regering har bedrivit under de senaste tio åren.

Frigörelsen av ekonomin som genomfördes i början av 1990-talet med stöd av Världsbanken och andra som gav hjälp har starkt minskat statens roll i stödjandet av jordbruket. De statsägda företagen som tidigare dominerade jordbrukshandeln har övergått i privat ägo och produktionsstöden som tidigare riktades till jordbrukarna har avlägsnats.

Trots att den marknadsinriktade politiken har haft även positiva inverkaner, såsom ökningen av verksamhetsmöjligheterna för aktörerna på den privata sektorn, har det uppstått problem på grund av de hastiga och omfattande reformerna. Kollapsen av statens kreditgivningssystem och den privata finansieringssektorns ovilja att bevilja finansiering åt småbönder har orsakat problem för bönderna som har varit vana vid statens finansiering. Efter att lånefinansieringen avskaffades har småbönderna inte kunnat skaffa till exempel frön och gödningsämnen.

Småbönderna var också vana vid att marknadsföra sina produkter genom statens andelslag. Det har varit svårt för många att lära sig marknadsföring på den fria marknadskonkurrensens villkor. I ett utvecklingsland som Zambia är småbönderna även ofta utlämnade åt några enstaka partihandlare och får därför underpris för sina produkter.

Zambia övergick fort till fri marknadsekonomi, utan någon övergångsperiod som skulle ha gett småbönderna möjligheten att anpassa sig till det nya systemet. Nätverket av zambiska medborgarorganisationer konstaterar att de fattiga småbönderna på landsbygden inte har kunnat vara verksamma på den fria marknaden efter den långa perioden av statsstyrd jordbrukspolitik, och i praktiken har de lämnats ensamma med sin produktion och marknadsföring.

Denna politik fungerade ändå inte utan problem och kunde inte garantera matsäkerhet åt alla bland annat på grund av korrumpierad och odemokratisk administration. På många ställen ledde detta till ineffektivitet och problem med produktionen.

Eftersom den statsstyrda jordbrukspolitiken ansågs vara misslyckad och ineffektiv, började man "frigöra" jordbruket och handeln med jordbruksprodukter. Det betydde att man enligt läran om nyliberal handelspolitik öppnade marknaderna för import av utländska livsmedel, att man satsade på odling av exportväxter samt avskaffade den offentliga regleringen och stödsystemet. I nord skedde detta som en del av en allmän omprioritering av den ekonomiska politiken och handelspolitiken, i syd var det en följd av strukturanpassningsprogram som internationella finansinstitut förutsatte.

Internationella valutafonden och Världsbanken har sedan 1980-talet förutsatt av regeringar i skuldsatta utvecklingsländer strukturanpassningsprogram för att förbättra deras betalningsförmåga. Grundtanken i dessa program är liberalisering av ekonomin. I och med att den offentliga konsumtionen har minskat, har även statens investeringar i jordbruket minskat. Produktionsstöd för matväxter, prisreglering av livsmedel, jordbrukskredit och -rådgivning har körts i botten, liksom även andra offentliga tjänster, hälsovård och utbildning, som är viktiga för matsäkerheten. På detta sätt har strukturanpassningsprogrammen försvagat de allra fattigaste människornas ställning och speciellt de invånarens ställning som bor på landsbygden. Programmen har också ökat hungern.

SATSNING PÅ EXPORT

Korruption av administrationen är ett allvarligt problem i många utvecklingsländer. Regeringarna har inte frivilligt förbundit sig att utrota

Kaffebönor och tvångsflyttningar i Uganda

Fian-organisationens färsk rapport berättar om tvångsflyttningen av jordbrukare i augusti 2001 i Uganda. Landets armé körde bort 392 familjer från deras bosättningsområde i Naluwonda. Deras hus och egendom samt potatis- och kassavaodlingar förstördes. Ugandas försvarsministerium hade sålt landområdet åt världens största kaffeföretag, det tyska Neumann Kaffee Gruppe. Områdets två skolor stängdes, och nu används skolbyggnaderna som kaffebolagets kontor.

Jordbrukarna som kördes bort hade levt på landområdet i många generationer. Nu bor de i kojor som byggts i all hast i Kyengeza-skogen, där de inte har mat, vatten, läkemedel eller ordentligt skydd. I december rapporterades att fem människor hade dött på grund av dåliga förhållanden under hösten.

Knappt en vecka efter förstörelsen av jordbrukarnas åkrar talade Ugandas president Museveni vid invigningen av kaffeplantagerna och tackade armén för att den hade röjt land åt utländska placerare.

fattigdom och hunger och inte heller att öka jämlikhet bland medborgarna. Regeringarna försummar de fattigaste människorna och särskilt befolkningen på landsbygden. Inom jordbrukspolitiken har kvinnliga jordbrukare den svagaste ställningen, trots att man uppskattar att kvinnliga jordbrukare producerar allt som allt över mer än hälften av all mat i världen – i många länder i Afrika till och med 80 procent. I många länder får kvinnor inte äga mark, och därför är deras möjligheter att få kredit dåliga. Utvecklingsländernas satsning på exportproduktionen har betytt att en allt större del av marken och andra resurser är bundna till kommersiell odling av så kallade cash-crops, som till exempel kaffe, bananer och snittblommor, och produktionen av baslivsmedel för inhemsk konsumtion försummas. Odling för export garanterar ändå inte några större inkomster för jordbrukare, eftersom världsmarknadspriserna för exportväxterna som utvecklingsländerna odlar är mycket låga och ersättningarna som jordbrukarna får är ofta lägre än världsmarknadspriserna. Trots att man stöder odlingen för export, är det

företaget som exporterar produkterna som får nytta av stöden och inte jordbrukarna.

När odlingen för export ökar reserveras ofta de odlingsmarker som ger den högsta avkastningen för exportorter, och småbönder har körts bort till sekundära åkerjordar. De fattigaste småbönderna och ursprungsbefolkningarna har i många länder förlorat sitt odlingsland när markägarförhållandena har förändrats och när ägandet av land har koncentrerats.

REVOLUTIONERNA INOM JORDBRUKET

Det är inte länge sedan man försäkrade oss att den gröna revolutionen utrotar hungern i världen. I många utvecklingsländer, i synnerhet i Asien och i Latinamerika togs på 1960- och 1970-talen i bruk moderna odlade sorter som effektivt kunde utnyttja konstbevattning och kemiska gödselmedel. Den gröna revolutionen lyckades med att avsevärt öka produktiviteten av odlingen och matproduktionen. 1970-1990 ökade totalmängden av mat

per person i världen med 11 procent och antalet undernärda sjönk med allt som allt 16 procent.

När man granskar siffrorna närmare förändras helhetsbilden på ett avgörande sätt. Om man utelämnar Kina från beräkningarna, ökade i själva verket antalet hungrande människor i världen under ifrågavarande period med över 11 procent. Ökningen berodde inte på befolkningstillväxten, eftersom matproduktionen ökade fortare än befolkningen växte. Däremot berodde ökningen på att den gröna revolutionen ledde till större orättvisa i matproduktionen och fördelningen av mat.

I samband med omvälvningen inom jordbruket har flera lokala odlade sorter och en del av de traditionella kunskaperna om jordbruk försvunnit. Ökningen av produktionen som den gröna revolutionen åstadkom base-

rade sig på tekniker som på många ställen ledde till ohållbar användning av naturresurser. Jorderosionen började så småningom synas genom att skördarna blev mindre eller började växa långsammare. Dessutom visade det sig att genetiskt enhetliga arter var mer utsatta för skadeinsekter än traditionella, mer heterogena arter. Eftersom de nya arterna har kortare stjälkar än de gamla, kvävdes de lättare av ogräs.

Under de senaste åren har man börjat marknadsföra genteknologi med liknande argument som den gröna revolutionen. Genteknologin har dock drag som snarare kan förvärra än minska hungern.

Endast fem transnationella bolag dominerar i praktiken hundra procentigt marknaderna av genmodifierade arter. Det är mycket omstritt ifall odling av genmodifierade arter lämpar sig

för de förhållanden i vilka majoriteten av jordbrukarna i utvecklingsländerna producerar sin mat. Genteknologi är inte heller det enda, än mindre det bästa sättet att öka jordbrukets produktivitet. Flera medborgarorganisationer kräver att man ska hålla sig till försiktighetsprincipen när man forskar i genteknologin och utnyttjar den kommersiellt, tills dess sociala verkningar och inverkan på miljön har undersökts grundligt.

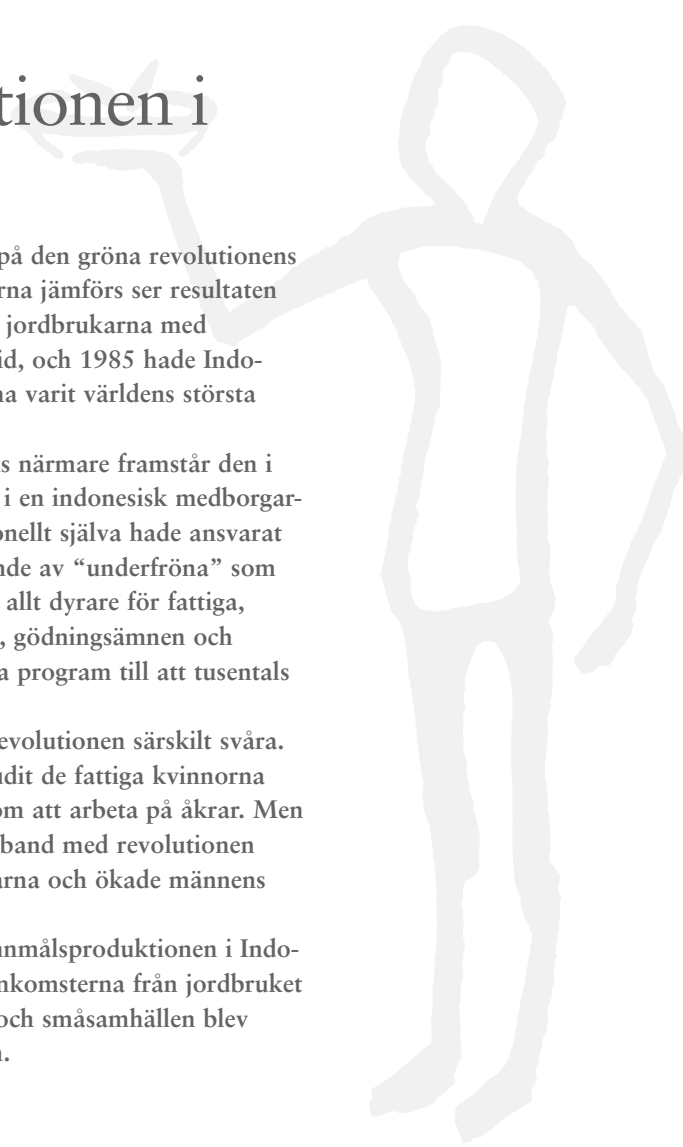
Den gröna revolutionen i Indonesien

Indonesien används ibland som praktexempel på den gröna revolutionens framgång. Om endast de producerade mängderna jämförs ser resultaten imponerande ut i Indonesien. På Java lyckades jordbrukarna med att fördubbla sin produktivitet under en kort tid, och 1985 hade Indonesien blivit självförsörjande med ris efter att ha varit världens största risimportör.

När Indonesiens gröna revolution undersöks närmare framstår den i en ny dager, berättar Mansour Fakih, forskare i en indonesisk medborgarorganisation. Då jordbrukarna tidigare traditionellt själva hade ansvarat för produktionen av utsäde, blev de nu beroende av "underfröna" som administrerades av teknokraterna. Odling blev allt dyrare för fattiga, och pengar behövdes även för konstbevattning, gödningsämnen och bekämpningsmedel. Samtidigt ledde statens nya program till att tusentals lokala odlingsorter försvann.

För kvinnorna var följderna av den gröna revolutionen särskilt svåra. Tidigare hade sånings- och skördetiderna erbjudit de fattiga kvinnorna möjligheter att få inkomster för sin familj genom att arbeta på åkrar. Men den nya odlingstekniken som togs i bruk i samband med revolutionen trängde undan kvinnliga jordbrukare från åkrarna och ökade männens makt.

Som följd av revolutionen ökade alltså spannmålsproduktionen i Indonesien, men de ändrade odlingsätten riktade inkomsterna från jordbruket till allt färre människor och ledde till att byar och småsamhällen blev fattigare, vilket ökade hungern på landsbygden.

3. HUNGER OCH FRIHANDEL

VÄRLDSHANDEL MED LIVSMEDEL

Världshandeln utgör en relativt liten del av produktionen av jordbruksprodukter och särskilt av baslivsmedel. Av baslivsmedel överskrider endast världshandeln av vete en tiondedel av den globala produktionen. Av jordbrukshandel sker cirka 70 procent mellan industriländerna. Alla värdefulla djurprodukter såsom nöt-, gris-, och fågelkött samt ost säljs mellan industriländerna eller från syd till nord.

Det är dock inte länderna utan företagen som bedriver internationell livsmedelshandel. Baslivsmedelsmarknaden dvs. vete, majs och ris är 60-90-procentigt uppdelad på fem företag, och tre företag kontrollerar över 80 procent av internationell handel av banan.

Flera utvecklingsländer köper matsäd och över 80 procent av det sålda riset och vetet. Om man bortser från tropiska plantageväxter såsom banan, kaffe och kakao, kommer det fram att export av baslivsmedel domineras av en liten grupp storproducentländer såsom USA, Canada, Argentina, Uruguay, Brasilien, Australien och Nya Zeeland.

Jämfört med export från naturliga exportländer baserar sig EU:s export av livsmedel på annorlunda förhållanden. I Europa odlas mat på områden som är tätare bebodda än på andra kontinenter och jordbrukarna får stöd enligt EU:s jordbrukspolitik. Storproduktion som riktar sig till export möjliggörs å ena sidan på grund av det mycket intensiva jordbruket som förutsätter användning av jordbrukskemikalier och å andra sidan med hjälp av importerat foder. Till exempel den finska boskapsskötseln är fullt beroende av foder som främst importeras från USA.

Av industriländerna är Japan, Korea, Schweiz och Norge nettoimportörer av mat. Även EU:s import av jordbruksprodukter är stor. Bland utvecklingsländerna finns det flera nettoimportörer av mat som är bero-

ende av världsmarknadspriserna. Flera av dessa hör till de 49 länder som är minst utvecklade. Den största delen av utvecklingsländerna är dock mer eller mindre självförsörjande i sin matproduktion. Dessutom exporterar några utvecklingsländer mer mat än de importerar.

WTO:S JORDBRUKSAVTAL

I Världshandelsorganisationen WTO:s grunddokument ingår ett jordbruksavtal som trädde i kraft när GATT:s handelsrunda avslutades 1995 i Uruguay. Uppkomsten av avtalet styrdes av industriländernas, EU:s och USA:s vilja att öka marknaden av sina jordbruksprodukter i de tredje länderna. Detta avspeglas väl av att förhandlingarna leddes av jordbruksjätten Cargills vice generaldirektör Daniel Amstutz.

Syftet med jordbruksavtalet är att öka den internationella handeln med jordbruksprodukter. Till jordbruksavtalet hör två bindande avtal. Det första avtalet behandlar tre teman: tillträde på marknaden, inhemska stöd för jordbruk och exportstöd. Länderna som undertecknade avtalet förband sig att avskaffa och minska "handelshinder" dvs. begränsningar för export, inhemska odlingssubventioner och exportstödbidrag. Industriländernas övergångstid är sex år; utvecklingsländerna fick en övergångsperiod på tio år.

Det andra avtalet rör varje lands egna förbindelser, sänkande av tullar och begränsningar för exportstöd. I artikel 20 i avtalet fastställs att sådana icke-kommersiella synpunkter som matsäkerhet och specialbehandling av utvecklingsländerna skall beaktas inom handeln med jordbruksprodukter. Som andra icke-kommersiella synpunkter nämns bland annat livsmedelssäkerhet, djurens välmående och miljövård.

Utvecklingsländerna är befriade från minskning av investeringsstöd och stöd

för satsning på produktion. De länder som är minst utvecklade är inte heller tvungna att sänka sina inhemska bidrag, men de kan inte överskrida en viss basnivå som definierades enligt situationen på 1980-talet. Trots specialbehandlingen försvåras situationen i många utvecklingsländer av att deras marknader redan var mycket öppna när jordbruksavtalet trädde i kraft och av att tullarna för centrala jordbruksprodukter var låga jämfört med industriländernas tullar. Dessa länders jordbruk hamnade i strukturförändringar redan på 1980-talet, när Världsbanken och Internationella valutafonden krävde sådana som villkor för lån.

OMSTRIDDA FRÅGOR I JORDBRUKSFÖRHANDLINGARNA

Under Uruguay-rundan 1987-1994 antecknades i jordbruksavtalet att förhandlingarna om att ytterligare sänka tullar och stöd påbörjas år 2000. Före slutet av mars 2001 lämnade olika länder och landgrupper otaliga förslag om vad man borde förhandla om vid förnyandet av avtalet. Efter det gjordes en lista över förhandlingsteman, och på listan fick utvecklingsländernas förslag lite uppmärksamhet. I november 2001 beslutade WTO:s ministermöte i Qatar om påbörjandet av en stor handelsförhandlingsrunda. Enligt ministermötets slutdokumentet bör jordbruksförhandlingarna avslutas som en del av hela förhandlingsrundans tidsschema före slutet av år 2004.

Uppfattningarna om målsättningarna för och framskridandet av förhandlingarna är kontroversiella. En del av de stora jordbruksexportörerna som hör till den så kallade Cairns-gruppen kräver att jordbrukshandeln skall frigöras snabbt. De så kallade icke-kommerisella frågorna blev ett mycket omstritt ämnesområde efter att jordbruksavtalsförhandlingarna påbörjades. EU försöker skydda sin egen jordbrukspolitik och motiverar sina

jordbruksstöd med jordbrukets "mångverkan". Med mångverkan avses att jordbruket förutom de egentliga jordbruksprodukterna producerar allmännyttiga saker såsom miljövård, landsbygds- och kulturlandskap och levande landsbygdssamhällen.

Diskussionen om mångverkan kan anses vara ett positivt tecken eftersom den medger att handelspolitik påverkar andra livsområden. Utvecklingsländerna förhåller sig ändå misstänksamt till EU:s tal om jordbrukets mångverkan. I värsta fallet förstörs i syd just de icke-kommerisella intressen som EU försöker skydda på sitt eget område. Orsaken är produktionsöverskottet som baseras på EU-ländernas stöd och som dumpas i utvecklingsländerna.

Utvecklingsländerna är inte en enhetlig grupp i förhandlingarna, men i flera sammanhang har olika utvecklingsländer påpekat att de ännu inte är färdiga med verkställandet av det tidigare avtalet och de anser att detta är problematiskt med tanke på specialbehandlingen av utvecklingsländerna och matsäkerheten. Olika undersökningar visar att det internationella handelssystemet fungerar mycket dåligt ur de fattigaste ländernas synpunkt. Till exempel FAO:s utredning som publicerades år 2000 behandlade jordbruksavtalets verkningar i 14 utvecklingsländer och visade att efter att avtalet trädde i kraft har importen av livsmedel till dessa länder vuxit mycket mer än export.

MATPRODUKTIONENS SPECIELLA KARAKTÄR

I Världshandelsorganisationen WTO gäller samma målsättning om frigörelse av handeln för jordbruksprodukter som för till exempel olja, bilar eller mobiltelefoner. Baslivsmedel skiljer sig ändå på två viktiga sätt från andra nyttigheter: de är levnadsvillkoret för människor och produktionen av dem baserar sig på den levande naturens biologiska mekanismer som människan

inte kan styra. I flera utvecklingsländer baseras nationalekonomin på jordbruk och det sysselsätter den största delen av befolkningen antingen direkt eller indirekt. Jordbruk är även ett levnadsätt både i syd och i nord. Samhällets sätt att vårda växter, djur och mark speglar kulturen, traditionerna och föreställningar som är typiska för detta samhälle. När jordbrukarna försvinner från samhället, försvinner även en betydande del av andlig kultur och tradition.

På grund av dessa specialdrag bör man inte kräva internationell konkurrenskraft av jordbruk på samma sätt som av produktion av handelsvaror. Bland annat i FN:s livsmedelstoppmöte i Rom 1996 föreslog ett stort forum av medborgarorganisationer matsuveränitet som en alternativ princip. Matsuveränitet betyder att både stater och lokala samhällen har rätt att själv bestämma om sin matpolitik. När besluten om matproduktion fattas så nära som möjligt, kan man i jordbruket beakta lokala och regionala specialdrag vad gäller naturförhållanden, den socioekonomiska strukturen, näringslivet och kulturen.

PROBLEM MED JORDBRUKSSTÖDEN

I EU och USA baseras jordbruket på en mycket rikligare stödpolitik för jordbruket än i andra länder. I utvecklingsländerna är situationen mycket sämre: länderna kan ofta inte betala jordbruksstöd på grund av förbindelser de har ingått i samband med strukturanpassningsprogrammen eller på grund av regeringspolitiken eller eftersom de inte har tillräckligt med resurser. WTO:s jordbruksavtal tillåter inte heller att man skapar nya stöd för utvecklingsländerna, även om de skulle ha både råd och vilja till det.

WTO:s centrala princip är en generell strävan att avveckla

stödpolitiken. I jordbruksavtalet har de inhemska stöden grupperats i tre "lådor". I den gula lådan finns alla stöd som betalas för inhemsk produktion, även stöd för marknadspriser. Den blå lådan innehåller direkta inkomststöd som betalas till jordbrukare bland annat enligt hektar odlad mark och antalet djur. Den gröna lådan innehåller miljövård-, forsknings-, rådgivnings- och marknadsföringsstöd, inhemsk mathjälp och beredskapslagring.

Stöden i den gula lådan anses förvränga produktionen och handeln, eftersom de påverkar hur mycket jordbruksprodukter produceras. Man har redan kommit överens om att minska dessa stöd. Utvecklingsländerna kräver även att den blå lådan skall avskaffas, eftersom de anser att dessa stöd uppmuntrar industriländerna till överproduktion och försäljning till underpris till utvecklingsländer. Särskilt EU vill hålla fast vid stöden i den blå lådan.

Utvecklingsländerna och många biståndsorganisationer anser att den invecklade jordbrukspolitiken i WTO tjäna EU:s och USA:s intresse att fortsätta betala mycket höga stöd för sin egen produktion, trots att de har krävt att andra länder skall avskaffa sina egna stödsystem. När den gula lådan avskaffas, ändrar industriländerna sina stöd så att de passar till den blå eller den gröna lådan. Därför förhåller sig många utvecklingsländer misstänksamma även mot den gröna lådan, eftersom de anser det vara möjligt att industriländerna kamouflerar stöd som skall avskaffas som miljöstöd.

Frågan om inhemska stöd är svår, eftersom det är oerhört viktigt att jordbruket bevaras både i syd och i nord med tanke på matsäkerhet, sysselsättning, miljön och kulturella värden. Således behövs jordbruksstöd, men de rika länderna i nord borde inte kunna skydda sin egen stödpolitik och samtidigt förbjuda länderna i syd att stödja sitt eget jordbruk. De inhemska stöden i nord sänker onaturligt priser-

Småbönderna och det industrialiserade jordbruket i Mexiko och i Finland

Mexiko gick med i Nordamerikas frihandelszon Nafta 1994 och öppnade sin majsmarknad för USA. Amerikanarnas intensiva jordbruk producerar i genomsnitt fem gånger större majs skörd än mexikanernas skörd. Import av majs till Mexiko ökade under en kort tid till 40 procent av konsumtionen av landets baslivsmedel. Följden var att 700 000-800 000 majsodlare gick i konkurs och att landsbygden blev fattigare.

I Finland minskade antalet aktiva bondgårdar under 1990-talet med över 40 procent. 2001 fanns det cirka 75 000 bondgårdar, då det ännu fanns nästan 130 000 bondgårdar 1990. Samtidigt har bondgårdarnas medelstorlek vuxit med över 10 hektar. Nuförtiden är den genomsnittliga åkerarealen 28 hektar, då den 1990 var 17 hektar. Antalet bondgårdar på över 100 hektar har enligt MTK under tio år nästan tredubblats till cirka 1700 storgods.

na på exportprodukter och försvarar på det vis producenternas ställning på marknaden i utvecklingsländerna. Därför har medborgarorganisationerna föreslagit att stöden borde ordnas så att de skulle anvisas främst för småproducenter och ekologiskt hållbar produktion. Nuförtiden anvisas EU:s jordbruksstöd för regioner där jordbruket redan är effektivt och för jordbrukare som minst behöver det. Enligt beräkningar får cirka 20 procent av producenterna 80 procent av hela stödet.

ÖVERSKOTT OCH LÅGPRISEXPORT

EU är en av världens största exportörer av jordbruksprodukter. EU betalar exportstöd för sina produkter, varvid de ofta blir billigare än de inhemska produkterna i landet dit exporten riktar sig. I USA däremot stöds exporten med exportkredit som staten garanterar. Ur utvecklingsländernas synvinkel är exportstöden och -garantierna industriländernas sätt att dumpa produkter utomlands till och med under produktionskostnaderna. Detta pressar

ner priserna på produkterna på nationella marknader och försämrar jordbrukarnas möjligheter att klara sig i landet dit maten dumpas. På detta vis tvingar konstgjort billiga exportprodukter utvecklingsländerna att ge upp sin produktion.

Export av mat kan även ha allvarliga följder för utvecklingsländernas nationalekonomi. När jordbrukarna inte har andra inkomstkällor, ökar arbetslösheten, de sociala problemen börjar hopa sig och även matsäkerheten lider. Om den viktigaste lokala produktionssektorn krymper och om man inte har råd att göra produktionen mångsidigare, blir landets handelsunderskott större på grund av import av mat. När utvecklingsländerna inte kan producera tillräckligt med mat, måste de låna pengar för att försörja sin befolkning med mat som inhandlas på världsmarknaden, och skuldsättningen förvärras. På detta vis blir utvecklingsländerna politiskt och ekonomiskt mer beroende av samma länder, av vilkas matexport de är beroende.

Afrikanska enhetsorganisationen OAU och många jordbrukarorganisa-

tioner i utvecklingsländerna kräver att EU skall avskaffa sina exportstöd. EU har meddelat att den är beredd att förhandla om gradvist avskaffande av exportstöd, om även exportkrediterna som USA använder och annan verksamhet som främjar export granskas under en stor handelsförhandlingsrunda. En ytterligare synpunkt är att även andra jordbruksstöd kan leda till export av onaturligt billiga produkter till utvecklingsländernas marknader. För att hindra dumpningseffekten borde priserna på inhemska stöd räknas med i priserna på exportprodukter och stödformer som leder till produktionsöverskott borde avskaffa.

Avskaffande av exportstöden samt sänkning och omorganisering av inhemska stöd betyder att priserna på jordbruksprodukterna växer i vissa industriländer, och således minskar exporten till de utvecklingsländer som är nettoexportörer av mat. I samband med det konstituerande mötet av WTO i Marrakesh 1995 bestämdes att dessa länder skall bistås och få hjälp för ökning av jordbruksproduktion. Beslutet har dock inte verkställts trots att världsmarknadspriserna på säd mer än fördubblades åren 1995-96.

TILLTRÄDE PÅ MARKNADEN

WTO:s målsättning är att öka tillträdet på marknaden, och detta är även en av målsättningarna för nya pågående förhandlingar gällande jordbruksavtalet. I jordbruksavtalet ingår rättigheten att få tillträde på marknaden i ett annat land. Utvecklingsländerna måste bevilja importprodukterna en andel på fyra procent av inhemska konsumtion om de är billigare än motsvarande inhemska produkter. På industriländernas marknader måste man få tillträde med åtminstone en andel på fem procent.

Oftast anses ökat tillträde på marknaden vara entydigt positivt för utvecklingsländerna. Principen är ju enkel: när industriländerna sänker

sina tullar, blir det lättare för utvecklingsländerna att sälja sina produkter på marknaden i de rika länderna och på det viset stärka sin ekonomiska tillväxt. Med tanke på matsäkerheten finns det dock problem som förknippas med ökat tillträde på marknaden.

För det första främjar alla åtgärder som underlättar tillträde på marknaden och tullnedsänkningarna snarare industriländernas än utvecklingsländernas export. Särskilt de fattigaste länderna är oftare importörer än exportörer av jordbruksprodukter. De importerar baslivsmedel såsom vete, ris och mjölkpulver. När utvecklingsländerna importerar från industriländerna baslivsmedel som är billigare på grund av stödpolitiken och den industriella produktionen samt foder som konkurrerar med de inhemska produkterna, har detta direkta inverkan på den inhemska matmarknaden och jordbruksproduktionen.

För det andra är tullarna för tropiska exportprodukter som är typiska för utvecklingsländerna redan lägre än tullarna för industriländernas egna produkter. De verkliga tullsänkningarna blir på så sätt min-

dre för utvecklingsländerna än för industriländerna. Till exempel EU:s nya Everything But Arms-avtal (EBA) tillåter att alla produkter från de minst utvecklade länderna utom vapen får importeras till EU:s inre marknad. Ändå har exporten av exportprodukter från de flesta av dessa länder frigjorts redan tidigare genom olika slags prioriteringsarrangemang. EBA-avtalet kan öka exportproduktionen i fattiga länder, men den förbättrar inte nödvändigtvis de allra fattigaste jordbrukarnas ställning och inte deras matsäkerhet.

Det tredje problemet är att utvecklingsländernas jordbruksprodukter exporteras till industriländerna främst som oförädlade råämnen. EU försöker skydda sin livsmedelsindustri från konkurrens och öka sin export genom att importera råämnen från utvecklingsländerna, förädla dem och exportera vidare. På så sätt kommer till exempel kaffet till Europa som gröna bönor och den största delen av de tropiska frukterna som sådana. Till och med den rejäla handels kaffe exporteras för det mesta som råkaffe trots att producentländerna skulle ha

Nicaragua diskriminerar självförsörjande jordbrukare

I Nicaragua har under de senaste 30 åren gjorts fyra jordreformer, men jordägandet koncentreras fortfarande till storgodsägare som odlar exportgrödor.

Statens jordbrukspolitik i Nicaragua har försummat stödandet av självförsörjande produktion. Landets 250 000 småbönder eller medelstora bönder producerar cirka 80 procent av landets majs-, bön- och risskörd, men deras andel av lån som beviljas för jordbruket är endast cirka tre procent. För dem finns inte heller någon utbildning. Detta har ökat trycket att sälja mark åt storgodsägare.

Nicaraguas lagstiftning ger inte heller stöd för ursprungsbefolkningarnas naturliga produktionsmodell, vilken skulle främja bevarandet av skogarnas naturliga mångfald. Särskilt boskapsskötseln, som tillsammans med kaffet utgör 25 procent av Nicaraguas exportinkomster, förstör tropiska skogar. Storgodsägarna som koncentrerar sig på export utnyttjar luckorna i lagstiftningen och erövrar mark från ursprungsbefolkningarna som ofta inte har dokument som visar att de äger sina markområden.

färdigheter att rosta och packa kaffet och på det vis öka sina exportinkomster. Ett av sätten att skydda EU:s livsmedelsindustri är att höja tullen enligt hur hög förädlingsgrad produkterna har. Detta kallas tariffeskalation.

Den fjärde svagheten med exportinriktad jordbrukspolitik i utvecklingsländerna har att göra med ekonomins struktur. I flera länder är exportsektorn, dvs odlingen av cash-crops, odlingarna som specialiserar sig på en sort, storgodsen och de utländskt ägda jordbruken, åtskilda från den övriga matproduktionen. Export av jordbruksprodukter kan öka inkomsterna som landet får, men dessa inkomster går till enstaka storproducenter eller -markägare, ofta till och med till utländska ägare, och inte till utveckling av hela jordbrukssektorn. De allra fattigaste människornas matsäkerhet kan i stället bli allt sämre när exportproduktionen konkurrerar direkt om mark, vatten och arbetskraft med produktionen på hemmamarknaden.

PATENTERING AV LIV

I WTO:s avtalssystem ingår även TRIPS-avtalet (Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights) som gäller immaterialrättsliga regler. Avtalet har påtagliga inverknings på jordbrukarsamhällets rättigheter och till exempel för ursprungsbefolkningarna. TRIPS-avtalet förutsätter att medlemsländerna bör tillåta patentering av all slags uppfinningar oberoende av teknikområde. Detta krav beror delvis på utveckling av bioteknologi och dess gentekniska tillämpningar inom jordbruket. TRIPS-avtalet gör endast en vag skillnad mellan uppfinning (invention) och fynd (discovery), och därför kan avtalet tolkas så att länderna måste tillåta även patentering av växter, djur, växtsorter, mikroorganismer och delar av dessa samt av de naturprocesser som behövs för produktion av dem.

Den största delen av naturens

genetiska mångfald finns i syd. Matsäkerheten i syd är i hög grad beroende av traditionellt jordbruk, kultursystem och ursprungsbefolkningarnas och jordbrukarsamhällets kunskaper och förmåga att använda olika sorter och arter. Att spara, byta och sälja växtfrön har varit miljontals självförsörjande jordbrukares rättighet och praxis för dem under tusentals år. Sorter som dessa samhällen känner har man numera börjat undersöka, göra artbeskrivningar av och patentera. Med hjälp av genteknik kan man få till stånd nya sorter av olika arter genom att bearbeta endast en egenskap, och dessa sorter patenteras som uppfinningar för användning av endast ifrågavarande bolag. I dagens läge är 97 procent av de nya sorterna patentskyddade i industriländer.

Patentering kan göra jordbrukarna som tidigare har levt självförsörjande beroende av inköpta frön. Ett bolag som äger patenten på en viss växtsort har rätt att kräva betalning av jordbrukaren som använder fröna. I samma paket med fröna måste man ofta köpa gödningsämnen och bekämpningsmedel som samma bolag har producerat. Lånefinansiering kan vara det enda sättet att finansiera förvärven. På så vis kan fattiga jord-

brukare bli nytorpare som är beroende av jordbruksbusinessen och ofta även av bankerna; de lever i ständig skuldsättning och äger aldrig något av sin avkastning. Samtidigt försämras deras matsäkerhet.

SAMHÄLLENAS RÄTTIGHETER HOTADE

I TRIPS-förhandlingarna skulle EU och USA framför allt vilja utreda hur verkställandet av bestämmelserna som ingår i avtalet framskrider. Regeringarna i syd däremot kämpar med verkställandet av avtalet och skulle vilja ännu under övergångsperioden ingripa i innehållet i paragraferna. I artikel 27 punkt 3(b) i avtalet definieras de undantag som länderna kan göra från patentering på livsformer under övergångsperioden som de har avtalat om. Detta möjliggör att växter och djur kan lämnas utanför patentering, men tillåter inte undantag för mikroorganismernas och biologiska processers del. Dessutom förutsätts av medlemsländerna att de skyddar nya växtsorter antingen inom ramen för patentsystemet eller med hjälp av något annat sk. *sui generis*-system som till exempel växtförädlingsrätt. I många utvecklingsländer finns inte sådant

Generna övergår i storföretagens ägo

Chefen för Etiopiens miljöministerium Tewelde Egziabher som representerade utvecklingsländernas G77-grupp i internationella förhandlingar om biosäkerhet konstaterar i en intervju i Sierra Magazine:

"Problemet är inte egentligen gentekniken i sig själv, utan sättet på vilket gentekniken har utvecklats. Redan från början har utvecklingen av genteknik dominerats nästan enbart av den privata sektorn. Storföretagen har ändå helt andra motiv för utveckling av genmanipulerade växter än att hjälpa fattiga länder."

I sitt utlåtande för Greenpeace beskriver Tewelde:

"Företagen vill sälja åt jordbrukarna sorter som har motståndskraft mot vissa bekämpningsmedel som de säljer, och på detta sätt göra jordbrukarna beroende av dem. Bioindustrin försöker även få utvecklingsländernas frö- och genresurser i sin ägo. Strategin är följande: företagen delar ut gratis utsäde och när jordbrukarna har använt sina egna förråd börjar de ta betalt för fröna."

Jasminris

Beskedet om genetiska prov som görs i USA med thailändskt jasminris väckte uppståndelse i Thailand under slutet av år 2001. Miljoner thailändska jordbrukares näring kan bli hotad om jasminriset patentskyddas i USA.

Den amerikanska växtförädlaren Chris Deren håller på att utveckla en jasminrissort som skulle växa i USA. Genom att kombinera traditionell växtförädling och gammabestrålning skall han förädla en sort som kräver mindre solljus, mognar fortare och som har kortare stjälk samt tål maskinell tröskning. I prov har man redan producerat groddplasma som pollinerats med två olika jasminrissorter, och om fältproven lyckas kan den kommersiella odlingen börja om några år.

Deren har förklarat att han har fått fröna lagligt från Internationella risforskningsinstitutet IRRI:s fröbank på Filippinerna. IRRI har förbundit sig i avtalet som det ingick med FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation FAO att sörja för att man inte kan komma med anspråk på ensamrätt till genresurser som institutionen administrerar. Senare har det kommit fram att fröna hade ursprungligen överlämnats till Derens kollega som arbetar på en offentlig forskningsinstitution i Arkansas.

Den omstridda jasminrissorten Khao Dok Mali 105 har skyddats med stöd av Thailands skyddslag för växtsorter som antogs 1999, och därför får man inte föra den ut ur landet utan jordbruksministeriets tillstånd. Lagen är trots allt försenad vad gäller denna tvist och sorten är inte patentskyddad i Thailand.

"Om Deren eller någon annan patentskyddar jasminriset i USA, måste alla thailändska jasminrisvarumärken dras bort från marknaden av rädsla för att patentägaren gör en rättssak av detta", berättar biträdande professorn Chakrit Kuanpote från Sukothai Thammatirat-universitetet i en intervju i Bangkok Post-tidningen.

"Det vore piratverksamhet och dubbelmoral. USA klagat över olagliga bandinspelningar och dataprogram som säljs i Thailand och rövar samtidigt jordbrukarnas kunskaper, tradition och näring i vårt land", säger Witoon Lianchamroen från Bio Thai-organisationen i samma artikel.

Thailands regering har vidtagit åtgärder för att hindra att USA patentskyddar gentekniskt utvecklade, nya sorter. Thailands handelsministerium överväger även att stämma USA:s jordbruksministerium inför rätta för finansiering av Derens forskning. Thailand förbereder registrering av thajjasminris som varumärke i USA. Thailand får årligen inkomster på cirka 4 miljarder för export av 1,2 miljoner tonn jasminris, varav nästan 30 procent kommer från USA.

Utvecklingsländerna saknar teknologi och kunskaper som behövs för kommersiellt utnyttjande av naturrikedomar. Trots att industriländerna har förbundit sig i biodiversitetsavtalet till att respektera folkens rättigheter till sina naturresurser, bryter industriländerna mot denna princip genom att skaffa ensamrätt på "produkter" som baserar sig på material från utvecklingsländerna. Thaijordbrukarnas rättigheter till kunskaper som utvecklats i flera generationer borde inte minskas på grund av att de inte har patentskyddat resultaten av sitt arbete enligt det sätt som USA:s patentlagstiftning förutsätter.

skyddssystem för växtsorter.

Före WTO:s ministermöte i Seattle krävde en grupp afrikanska stater under ledning av Kenya att ifrågasvarande punkt skall granskas. De afrikanska ländernas ståndpunkt är att patentering av växter, djur och växtsorter, av delar av dessa samt av naturprocesser som producerar växter, djur och andra organismer måste förhindras. Länderna kritiserar det nuvarande avtalet för att det i princip möjliggör patentering av alla livsformer. De kräver att artikel 27.3(b) skall ändras till en bestående del av avtalet och att den skall utvidgas så att länderna på basis av den skulle kunna förhindra patentering av livsformer och skydda samhällenas rättigheter.

En del av problemhärvan är TRIPS-avtalets oklara förhållande till den internationella konventionen CBD (Convention on Biological Diversity) om biologisk mångfald. CBD erkänner staternas rättigheter till natur- och genresurserna på sina områden och kräver skydd för samhällenas rättigheter samt rättvis fördelning av nyttan från ekonomiskt utnyttjande av naturresurser och lokala kunskaper. Fastän immateriella rättigheter inte får enligt CBD strida mot avtalet, erkänner inte TRIPS-avtalet samhällenas rättigheter. Därför är medborgarorganisationernas centrala krav att CBD:s ställning skall förstärkas i förhållande till TRIPS.

4. POLITISKA LÖSNINGAR AV HUNGERN

För att utrota hungern skulle man behöva mer politisk vilja och resurser samt ett nytt synsätt. Det dominerande tänkesättet som tror att tillväxt av den globala matkorgen löser hungerproblemet grundar sig på en felaktig uppfattning om orsakerna till problemet. Eftersom hungern inte egentligen har att göra med folkmängden utan med fattigdomen, skulle de som inte har odlingsjord eller pengar för mat fortfarande förbli utanför den världsomfattande matreserven. Svaret till hungerproblemet ligger således inte i att matproduktionen effektivteras eller i industrialisering.

Jordbruk och matproduktion måste betraktas förutom ur den ekonomiska effektivitetens synvinkel även framför allt ur den ekologiska och den socioekonomiska hållbarhetens synvinkel. Även i nord har man vaknat till det faktum att den världsomfattande matförsörjningen, de övernationella bolagens business, försvagar livsmedelssäkerheten och hotar miljön. Som svar på detta har det uppstått olika initiativ om mat som produceras nära konsumenten, och till exempel i Europa har ekologisk mat redan under flera år varit den fortast växande mattrenden. Även rejäl handel vars syfte är att förbättra fattiga jordbrukares levnadsförhållanden har blivit mycket populärare. Till exempel i Finland uppnådde den rejäla handelns bananer under endast tio månader en marknadsandel på tre procent.

Bakom både hungern och fattigdomen ligger i sista hand centralisering av makt och brist på demokrati. Människornas inflytande ökar om maten produceras i ett system, i vilket medborgarna kan medverka tack vare demokratin.

Följande frågor är centrala med tanke på utrotande av hungern: vem producerar mat, var och på vilket sätt produceras den, hur ordnas distributionen och vem får mat. Bakom dessa frågor ligger beslut som människorna fattar, beslut som kunde fattas även på ett annat sätt.

Närmat

Med tanke på miljön och matsäkerheten vore det ändamålsenligt att producera en så stor del av baslivsmedlen som möjligt där de konsumeras. Jord- och skogsbruksministeriets arbetsgrupp för närmat har definierat närmat som produktion och konsumtion som använder råämnen och produktionsinsatser från den egna regionen och som på så vis främjar regionens ekonomi och sysselsättning. Det geografiska området för närmat kan vara en kommun, ett landskap eller ett ekonomiområde. Om det önskade livsmedlet eller råämnet inte finns på det egna området, väljs det så nära som möjligt från det egna landet, grannländerna eller på annat håll i världen. Hållbara produktionssätt påverkar även då valet.

KÄLLOR

Bankok Post 24.10.2001

Civil Society for Poverty Reduction (2001). Poverty Reduction Paper for Zambia, A Civil Society Perspective.

Einarsson, Peter (2000). Agricultural trade policy as if food security and ecological sustainability mattered. Review and analysis of alternative proposals for the renegotiation of the WTO Agreement on Agriculture. Forum Syd, Globala studier 5.

FAO (1996). Rome Declaration on World Food Security and World Food Summit Plan of Action.

FAO (2000). Agriculture, Trade and Food Security Issues and Options in the WTO Negotiations from the Perspective of Developing Countries. Vol II. Country Case Studies.

FAO (2001). The State of the Food Insecurity in the World 2001.

Fakih, Mansour (2001). The discourse of food security and the threat to farmers= livelihood. Ett föredrag i Kepas seminarium Viekö kauppa nään? Helsingfors 14.9.2001.

Gardner, Gary B Halweil, Brian (2000). Underfed and Overfed. The Global Epidemic of Malnutrition. Worldwatch Institute, Worldwatch paper 150.

Greenpeace (2001). Recipes Against Hunger.

Kwa, Aileen B Bello, Walden (1998). Guide to the Agreement on agriculture. Technicalities and Trade Tricks Explained. Focus on the Global South.

Laaksonen, Kalle (2001). Role of LDCs in international agricultural and food trade and the WTO negotiations. Rapport 178 från Pellervo ekonomiska forskningsinstitut.

Lappé, Frances Moore B Collins, Joseph B Rosset, Peter B Esparza, Luis (2000). 12 myyttiä maailman nälästä. Like.

Maaseudun tulevaisuus. 25.4.2001.

Madeley, John (2000). Hungry for Trade. How the Poor Pay for Free Trade. Zed Books.

Madeley, John (2000). Trade and hunger B an overview of case studies on the impact of trade liberalisation on food security. Forum Syd, Globala studier 4.

Sierra Magazine, July/August 2001.

Inrikesministeriet (2000). En rapport om närmatens möjligheter. (Lähiruoan mahdollisuudet. Lähiruokatyöryhmän loppuraportti.) Publikation 6/2000 av samarbetsgruppen för landsbygdspolitiken.

Tansey, Geoff (1999). Trade, Intellectual property, Food and Biodiversity. A Discussion Paper. Quaker Peace & Service.

Wallius, Johanna (2001). Oikeus geenivaroihin. Kauppakaari, Lakimiesliiton Kustannus.

WWW-KÄLLOR

Food and Agriculture Organisation of the United Nations (FAO). www.fao.org

Food First Information & Action Network international (FIAN). www.fian.org

Food First Institute for Food and Development Policy. www.foodfirst.org

Genetic Resources Action International (GRAIN). www.grain.org

Institute for Agriculture and Trade Policy (IATP). www.iatp.org

Centralförbundet för lant- och skogsbruksproducenter www.mtk.fi